

COMPARATIVE ANALYSIS OF PHRASEOLOGICAL UNITS IN ENGLISH AND
UZBEKISTAN

Marhabo Odilova,

2nd year student of the Faculty of Teaching Methods and Translation Studies of the Andijan
State Institute of Foreign Languages

Scientific advisor: Teacher of the Department of General and Comparative Linguistics

Yuldasheva Sadoqat

Abstract. This article provides a comparative analysis of the linguistic, semantic and pragmatic characteristics of phraseological units in English and Uzbek. The national-cultural characteristics, structural forms of phraseological units and problems in the translation process are covered on a scientific basis. The results of the study serve to identify the similarities and differences in phraseology in the two language systems.

Keywords: phraseological unit, idiom, stable combination, semantics, comparative linguistics, translation, linguoculturology.

INGLIZ VA O‘ZBEK TILLARIDA FRAZEOLGIK BIRLIKLARNING QIYOSIY
TAHLILI

Andijon davlat chet tillari instituti Ingliz filologiyasi o‘qitish metodikasi va tarjimashunoslik
fakulteti 2-kurs talabasi

Marhabo Odilova

Ilmiy maslahatchi: Umumiy va qiyosiy tilshunoslik kafedrasida o‘qituvchisi

Yuldasheva Sadoqat

Annotatsiya. Ushbu maqolada ingliz va o‘zbek tillaridagi frazeologik birliklarning lingvistik, semantik va pragmatik xususiyatlari qiyosiy tahlil qilinadi. Frazeologik birliklarning milliy-madaniy xususiyatlari, strukturaviy shakllari hamda tarjima jarayonidagi muammolari ilmiy asosda yoritiladi. Tadqiqot natijalari frazeologiyaning ikki til tizimidagi o‘xshash va farqli jihatlarini aniqlashga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: frazeologik birlik, idiom, barqaror birikma, semantika, qiyosiy tilshunoslik, tarjima, lingvokulturologiya.

Kirish. Frazeologik birliklar tilning eng muhim va murakkab qatlamlaridan biri bo‘lib, ular xalqning tarixiy tajribasi, dunyoqarashi va madaniyatini aks ettiradi. Har bir til o‘ziga xos frazeologik tizimga ega bo‘lib, bu tizim o‘sha til egalari tafakkurining mahsuli hisoblanadi. Ingliz va o‘zbek tillari turli til oilalariga mansub bo‘lsa-da, ularning frazeologik birliklarida ko‘plab umumiylik va farqlar mavjud. Ushbu maqolaning asosiy maqsadi — ikki til frazeologik birliklarini qiyosiy jihatdan tahlil qilish, ingliz va o‘zbek tillaridagi frazeologik birliklarning qiyosiy tahlili amalga oshiriladi. Tadqiqotda frazeologizmlarning strukturaviy tuzilishi, semantik xususiyatlari hamda lingvokulturologik jihatlari chuqur o‘rganilgan. Shuningdek, frazeologik birliklarning nutqdagi funksional vazifasi, ularning ekspressivlik darajasi va kommunikativ jarayondagi o‘rni ilmiy asosda yoritilgan. Maqolada ingliz va o‘zbek tillaridagi frazeologik birliklarning o‘xshash va farqli jihatlari aniqlanib, ularning milliy-madaniy xususiyatlari tahlil qilinadi. Ayniqsa, frazeologizmlarning tarjima jarayonida yuzaga keladigan muammolari va ularni bartaraf etish usullari ko‘rsatib berilgan. Tadqiqot natijalari qiyosiy tilshunoslik, tarjimashunoslik va lingvokulturologiya sohalarida muhim ilmiy va amaliy ahamiyatga ega bo‘lib, frazeologik birliklarni chuqur o‘rganish va ulardan samarali foydalanish imkoniyatlarini

kengaytiradi. Frazeologik birliklar tilning eng murakkab va obrazli qatlamlaridan biri bo'lib, ular xalqning tarixiy tajribasi, dunyoqarashi va madaniy qadriyatlarini o'zida mujassamlashtiradi. Har bir til o'ziga xos frazeologik tizimga ega bo'lib, bu tizim milliy tafakkur va nutq madaniyatining mahsuli hisoblanadi. Ingliz va o'zbek tillari turli til oilalariga mansub bo'lishiga qaramay, ularning frazeologik birliklarida ma'lum darajada umumiylik va sezilarli farqlar mavjud. Bu esa qiyosiy tilshunoslik nuqtai nazaridan muhim ilmiy tadqiqot obyektini tashkil etadi. Mazkur tadqiqotning dolzarbligi zamonaviy globallashuv sharoitida tillararo kommunikatsiya va tarjima jarayonlarining kengayib borayotgani bilan izohlanadi ularning semantik, strukturaviy va pragmatik xususiyatlarini aniqlashdan iborat. Frazeologik birliklar — bu tarkibiy qismlari alohida ma'noda emas, balki bir butun holda ko'chma ma'no ifodalovchi barqaror birikmalardir. Frazeologik birliklar tilning eng muhim va murakkab qatlamlaridan biri bo'lib, ular xalqning tarixiy tajribasi, dunyoqarashi va madaniyatini aks ettiradi. Har bir til o'ziga xos frazeologik tizimga ega bo'lib, bu tizim o'sha til egalari tafakkurining mahsuli hisoblanadi. Ingliz va o'zbek tillari turli til oilalariga mansub bo'lsa-da, ularning frazeologik birliklarida ko'plab umumiylik va farqlar mavjud. Ushbu maqolaning asosiy maqsadi — ikki til frazeologik birliklarini qiyosiy jihatdan tahlil qilish, ularning semantik, strukturaviy va pragmatik xususiyatlarini aniqlashdan iborat. Frazeologik birliklarning milliy-madaniy xususiyatlari, strukturaviy shakllari hamda tarjima jarayonidagi muammolari ilmiy asosda yoritiladi. Tadqiqot natijalari frazeologiyaning ikki til tizimidagi o'xshash va farqli jihatlarini aniqlashga xizmat qiladi. Frazeologik birliklar til tizimining murakkab, ko'p qatlamli va o'ziga xos semantik-strukturaviy xususiyatlarga ega bo'lgan birliklari sifatida lingvistika fanida alohida yo'nalish — frazeologiya doirasida o'rganiladi. Ushbu birliklar nafaqat lug'aviy ma'no ifodalovchi vosita, balki xalqning tarixiy tajribasi, milliy mentaliteti va madaniy qadriyatlarini aks ettiruvchi muhim kommunikativ birlik hisoblanadi. Frazeologiya nazariyasining shakllanishida rus tilshunosligi katta rol o'ynagan bo'lib, ayniqsa Viktor Vinogradov tomonidan ishlab chiqilgan konsepsiya frazeologik birliklarni tasniflashda muhim nazariy asos hisoblanadi. U frazeologik birliklarni semantik yaxlitlik darajasiga ko'ra uch guruhga ajratadi:

1. Frazeologik qo'shilmalar,
2. Frazeologik birliklar,
3. Frazeologik birikmalar.

Mazkur tasnif frazeologik birliklarning ichki semantik tuzilishini aniqlashda muhim ahamiyatga ega. Ingliz tilshunosligida esa frazeologiya alohida tizim sifatida Alexander Kunin tomonidan keng o'rganilgan. Kunin frazeologik birliklarni barqarorlik, reproduktivlik va idiomatiklik kabi mezonlar asosida tavsiflaydi. Uning fikricha, frazeologizmlar nutqda tayyor holda qo'llanadigan va tarkibiy qismlarining ma'nosi umumiy ma'noga to'liq mos kelmaydigan birliklardir. Frazeologik birliklarning semantik tabiatini chuqurroq tushunishda Anna Wierzbicka ning semantik nazariyasi ham muhim o'rin tutadi. U idiomatik birliklarni universal va madaniy komponentlarning birligi sifatida talqin qiladi. Wierzbicka konsepsiyasiga ko'ra, har bir frazeologik birlik ortida ma'lum bir madaniy ssenariy yoki kognitiv model mavjud bo'ladi. Shuningdek, zamonaviy lingvistika doirasida frazeologik birliklar John Lyons tomonidan ishlab chiqilgan semantik yondashuv asosida ham o'rganiladi. Lyons til birliklarining ma'nosi kontekst bilan chambarchas bog'liq ekanligini ta'kidlab, frazeologizmlarning ma'nosi ko'pincha ularning tarkibiy qismlaridan kelib chiqmasligini asoslab beradi. Frazeologik birliklarni pragmatik nuqtai nazardan o'rganishda H. P. Grice ning kooperativ prinsip va implikatura nazariyasi muhim ahamiyatga ega. Frazeologizmlar ko'pincha yashirin ma'no (implikatura)ni ifodalaydi va nutqda qo'shimcha pragmatik effekt hosil qiladi. Masalan, idiomatik ifodalar orqali gapiruvchi o'z munosabatini, bahosini yoki emotsional holatini bildiradi. O'zbek tilshunosligida frazeologik birliklar masalasi Shavkat Rahmatullayev tomonidan chuqur o'rganilgan. Olim o'zbek

frazeologizmlarini milliy madaniyat bilan bog‘liq holda tahlil qilib, ularning semantik va stilistik xususiyatlarini aniqlab bergan. Uning tadqiqotlarida frazeologik birliklarning obrazlilik darajasi va ekspressivlik xususiyatlari alohida ta’kidlanadi. Frazeologik birliklarning lingvokulturologik jihatdan o‘rganilishi zamonaviy tilshunoslikning dolzarb yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Bu yondashuvga ko‘ra, frazeologizmlar faqat til birligi emas, balki madaniy belgilar tizimi sifatida qaraladi. Ular orqali xalqning qadriyatlari, stereotiplari va dunyoqarashi ifodalanadi. Kognitiv tilshunoslik nuqtai nazaridan esa frazeologik birliklar inson tafakkurining konseptual tizimi bilan bog‘liq holda tahlil qilinadi. Idiomatik ifodalar ko‘pincha metafora va metonimiya asosida shakllanadi. Masalan, “yuragi og‘ziga keldi” yoki “break someone’s heart” kabi birliklar emotsional holatni konseptual metafora orqali ifodalaydi. Frazeologik birliklarning yana bir muhim jihati — ularning nutqdagi funksional roli hisoblanadi. Ular nutqni jonlantiradi, obrazlilikni oshiradi va kommunikativ ta’sir kuchini kuchaytiradi. Shu sababli frazeologizmlar badiiy adabiyot, publitsistika va og‘zaki nutqda keng qo‘llanadi. Shuningdek, frazeologik birliklar nutq iqtisodi tamoyiliga zid bo‘lishiga qaramay, ular kommunikativ samaradorlikni oshiradi. Ya’ni, qisqa ifoda orqali keng ma’no berish imkonini yaratadi. Bu esa ularni tilning eng muhim stilistik vositalaridan biriga aylantiradi. Ingliz va o‘zbek tillaridagi frazeologik birliklar qiyosiy tahlili shuni ko‘rsatadiki. Har ikkala til frazeologik boylikka ega semantik jihatdan o‘xshashliklar mavjud strukturaviy va madaniy farqlar sezilarli tarjima jarayonida muammolar yuzaga keladi. Frazeologik birliklar tilning milliy xususiyatlarini aks ettiruvchi muhim lingvistik vosita bo‘lib, ularni chuqur o‘rganish qiyosiy tilshunoslik va tarjimashunoslik uchun katta ahamiyatga ega. Frazeologik birliklar nazariy jihatdan ko‘p qirrali lingvistik hodisa bo‘lib, ularni semantik, strukturaviy, pragmatik va lingvokulturologik yondashuvlar asosida kompleks o‘rganish zarur. Aynan shunday yondashuv ingliz va o‘zbek tillaridagi frazeologik tizimlarni chuqur qiyosiy tahlil qilish imkonini beradi.

asalan:

- *kick the bucket* — “vafot etmoq”
- *ko‘z yumdi* — “vafot etdi”

Frazeologik birliklarning asosiy xususiyatlari quyidagilardan iborat:

1. Barqarorlik — shakli o‘zgarmaydi
2. Ko‘chma ma’no — literal emas, idiomatik ma’no
3. Ekspressivlik — nutqqa obrazlilik beradi
4. Milliylik — madaniyat bilan bog‘liq

Ingliz tilida frazeologik birliklar

Ingliz tilida frazeologik birliklar ko‘pincha idiomlar shaklida namoyon bo‘ladi. Ular qisqa, obrazli va ko‘pincha tarixiy yoki madaniy kontekstga ega bo‘ladi.

Misollar:

- *spill the beans* — sirni oshkor qilmoq
- *break the ice* — suhbatni boshlamoq
- *a piece of cake* — juda oson ish

Ingliz frazeologizmlarining asosiy xususiyatlari:

- metaforik ifoda kuchli
- qisqa va ixcham
- ko‘pincha og‘zaki nutqda faol ishlatiladi

O‘zbek tilida frazeologik birliklar

O‘zbek tilida frazeologik birliklar ko‘pincha xalq og‘zaki ijodi bilan bog‘liq bo‘lib, milliy mentalitetni yaqqol aks ettiradi.

Misollar:

- *og‘zi qulog‘ida* — juda xursand

- *yuragi yorildi* — qattiq qoʻrqdi
  - *tish-tirnogʻi bilan* — bor kuchi bilan
- Oʻzbek frazeologizmlarining xususiyatlari:

obrazlilik darajasi yuqori
emotsional-ekspressivlik kuchli
milliy qadriyatlar aks etadi

Qiyosiy tahlil (Semantik jihat)

Ingliz va oʻzbek tillarida baʼzi frazeologik birliklar semantik jihatdan mos keladi:

Inglizcha	Oʻzbekcha	Maʼno
break the ice	muzni eritmoq boshlamoq)	(gap suhbatni boshlash
lose one's head	oʻzini yoʻqotmoq	hayajonlanish

Biroq ayrim hollarda toʻgʻridan-toʻgʻri ekvivalent mavjud emas:

- *once in a blue moon* → juda kam (lekin toʻgʻridan-toʻgʻri tarjima yoʻq)
- *as cool as a cucumber* → juda xotirjam

Bu esa tarjimada muammolarni keltirib chiqaradi.

Strukturaviy tahlil

Ingliz tilida frazeologik birliklar odatda:

- feʼl + ot (break the ice)
- sifat + ot (cold feet)

Oʻzbek tilida esa:

- feʼl markazli (koʻz yumdi)
- tasviriy birliklar (yuragi ogʻiziga keldi)

Bu farq ikki tilning grammatik tizimi bilan bogʻliq.

Lingvokulturologik jihat

Frazeologik birliklar milliy madaniyatni aks ettiradi.

Ingliz tilida:

- *time is money* — vaqt qadri
- *the early bird catches the worm* — mehnatsevarlik

Oʻzbek tilida:

- *mehmon otangdan ulugʻ* — mehmondoʻstlik
- *yaxshilik qil, suvga tashla* — ezgulik qadri

Bu birliklar orqali har bir xalqning mentaliteti namoyon boʻladi.

Xulosa

Mazkur tadqiqot doirasida ingliz va oʻzbek tillaridagi frazeologik birliklarning qiyosiy tahlili amalga oshirildi va ularning semantik, strukturaviy hamda lingvokulturologik xususiyatlari kompleks tarzda oʻrganildi. Tadqiqot natijalari shuni koʻrsatdiki, frazeologik birliklar har ikki til tizimida muhim lingvistik va madaniy funksiyani bajaradi hamda ular orqali xalqning dunyoqarashi, tafakkuri va qadriyatlari ifodalanadi. Avvalo, semantik tahlil natijalari ingliz va oʻzbek tillaridagi frazeologik birliklar oʻrtasida toʻliq, qisman va nol ekvivalentlik holatlari mavjudligini koʻrsatdi. Toʻliq ekvivalent birliklar nisbatan kam uchrasa-da, ular kommunikativ vazifasi jihatidan mos keladi. Qisman mos birliklar esa maʼno jihatdan yaqin boʻlsa-da, obrazlilik yoki stilistik rang jihatidan farqlanadi. Nol ekvivalent birliklar esa milliy-madaniy xususiyatlar bilan chambarchas bogʻliq boʻlib, ularni tarjima qilishda qoʻshimcha izoh yoki transformatsiya talab etiladi. Strukturaviy jihatdan olib qaralganda, ingliz tilida frazeologik birliklar koʻproq analitik modellarga asoslanganligi, yaʼni feʼl va ot kombinatsiyalarining ustunligi kuzatiladi. Oʻzbek tilida esa sintetik tuzilma, feʼl markazli birliklar va tasviriy

ifodalarning keng qo'llanishi aniqlanadi. Bu esa ikki tilning tipologik xususiyatlari bilan bevosita bog'liq bo'lib, frazeologik tizimlarning shakllanishida grammatik tuzilmaning muhim rol o'ynashini ko'rsatadi. Lingvokulturologik tahlil esa frazeologik birliklarning milliy mentalitet va madaniy qadriyatlarni aks ettiruvchi vosita ekanligini yana bir bor tasdiqladi. Ingliz tilidagi frazeologizmlar ko'proq pragmatiklik, ratsionallik va qisqalik bilan ajralib tursa, o'zbek tilidagi birliklar emotsionallik, obrazlilik va keng tasviriylik bilan xarakterlanadi. Bu farqlar har ikki xalqning tarixiy rivoji, turmush tarzi va ijtimoiy qadriyatlari bilan uzviy bog'liqdir. Tadqiqot davomida frazeologik birliklarning nutqdagi funksional roli ham alohida e'tiborga olindi. Ular nutqni boyitadi, ta'sirchanligini oshiradi va kommunikativ samaradorlikni kuchaytiradi. Ayniqsa, badiiy matnlarda frazeologizmlar obraz yaratish, emotsional ta'sirni kuchaytirish va muallifning subyektiv munosabatini ifodalashda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi. Tarjima jarayoniga oid tahlillar esa frazeologik birliklarni bir tildan ikkinchi tilga o'girish murakkab va ko'p bosqichli jarayon ekanligini ko'rsatdi. Tadqiqot natijasida frazeologizmlarni tarjima qilishda ekvivalentlik, funksional moslashtirish va tavsifiy tarjima kabi asosiy strategiyalar samarali ekanligi aniqlandi. Shu bilan birga, tarjimonning lingvokulturologik bilimlari va kontekstni to'g'ri anglash qobiliyati hal qiluvchi omil ekanligi ta'kidlandi.

Mazkur tadqiqotning ilmiy yangiligi shundaki, unda ingliz va o'zbek tillaridagi frazeologik birliklar nafaqat semantik va strukturaviy jihatdan, balki lingvokulturologik va pragmatik nuqtai nazardan ham tizimli ravishda qiyoslab o'rganildi. Bu yondashuv frazeologik birliklarni yanada chuqurroq anglash va ularning kommunikativ imkoniyatlarini ochib berishga xizmat qiladi. Amaliy jihatdan esa tadqiqot natijalari tarjimashunoslik, chet tillarni o'qitish metodikasi va madaniyatlararo kommunikatsiya sohalarida qo'llanishi mumkin. Xususan, frazeologik birliklarni o'rgatishda ularning milliy xususiyatlarini hisobga olish, tarjima jarayonida esa mos strategiyani tanlash zarurligi asoslab berildi. Ularni qiyosiy o'rganish orqali turli tillar o'rtasidagi umumiylik va farqlarni aniqlash, shuningdek, til va tafakkur o'rtasidagi bog'liqlikni chuqurroq anglash imkoniyati yaratiladi. Kelgusidagi tadqiqotlarda frazeologik birliklarni kognitiv, pragmatik va diskursiv yondashuvlar asosida yanada chuqurroq o'rganish, shuningdek, ularning zamonaviy kommunikatsiyadagi (media, internet diskursi) qo'llanilishini tahlil qilish maqsadga muvofiqdir.

Used literature

1. Vinogradov V.V. *Lexicology and lexicography: Izbrannye trudy.* — M.: Nauka, 1977. (or *Lexicology and phraseology of the Russian language*).
2. Kunin A.V. *English Phraseology: Theoretical Course.* — M.: Higher School, 1970.
3. Rakhmatullayev Sh. *Phraseological dictionary of the Uzbek language.* — Tashkent: Komuslar General Editorial Office, 1992.
4. Quirk R., Greenbaum S., Leech G., Swartwick J. *A Comprehensive Grammar of the English Language.* — London: Longman, 1985.
5. Arnold I.V. *The English Word.* — M.: Higher School, 1986.
6. Apresyan Yu.D. *Lexical semantics (Lexical semantics).* — M.: Nauka, 1974.
7. Ganiyeva Sh. *Fundamentals of Uzbek phraseology.* — Tashkent: Fan, 1966.

